

**Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет**

ГРИНЧУК ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 631.6.02:631.11

**УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ТА ВИКОРИСТАННЯМ ВИРОБНИЧО-
РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРІЯ,
МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

**08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Миколаїв – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Білоцерківському національному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
Даниленко Анатолій Степанович,
Білоцерківський національний аграрний
університет, ректор.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Банєва Ірина Олексіївна,
Миколаївський національний аграрний
університет, професор кафедри управління
виробництвом та інноваційною діяльністю
підприємств;

доктор економічних наук, професор
Катан Людмила Ігорівна,
Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет
завідувач кафедри фінансів та банківської справи;

доктор економічних наук, професор
Чирва Ольга Григорівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
виконуюча обов'язки завідувача кафедри фінансів,
обліку та економічної безпеки.

Захист дисертації відбудеться «07» липня 2016 р. о 9:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.806.01 у Миколаївському національному аграрному університеті за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Миколаївського національного аграрного університету за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Генерала Карпенка, 73, навчальний корпус №1.

Автореферат розісланий «07» червня 2016 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
А.В. Ключник**

**Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет**

ГРИНЧУК ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 631.6.02:631.11

**УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ТА ВИКОРИСТАННЯМ ВИРОБНИЧО-
РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРІЯ,
МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

**08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Миколаїв – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Білоцерківському національному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
Даниленко Анатолій Степанович,
Білоцерківський національний аграрний
університет, ректор.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Банєва Ірина Олексіївна,
Миколаївський національний аграрний
університет, професор кафедри управління
виробництвом та інноваційною діяльністю
підприємств;

доктор економічних наук, професор
Катан Людмила Ігорівна,
Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет
завідувач кафедри фінансів та банківської справи;

доктор економічних наук, професор
Чирва Ольга Григорівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
виконуюча обов'язки завідувача кафедри фінансів,
обліку та економічної безпеки.

Захист дисертації відбудеться «07» липня 2016 р. о 9:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.806.01 у Миколаївському національному аграрному університеті за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Миколаївського національного аграрного університету за адресою: 54020, м. Миколаїв, вул. Генерала Карпенка, 73, навчальний корпус №1.

Автореферат розісланий «07» червня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В. Ключник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Нестабільність зовнішнього середовища, економічна та політична кризи, зовнішні загрози призвели до руйнування ефективної системи формування і використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Централізований розподіл ресурсів, відповідно до плану господарсько-економічної та фінансової діяльності, спеціалізації, концентрації й диверсифікації виробництва, сформованого галузевого й територіального поділу праці, вимагали від господарюючих суб'єктів лише рішення тактичних завдань розподілу виділених ресурсів. Рішення стратегічних питань розвитку сільськогосподарських підприємств, у тому числі проблем формування, охорони та відтворення їх виробничо-ресурсного потенціалу вважалося прерогативою державних органів управління.

Динаміка розвитку аграрних підприємств в Україні ускладнюється відсутністю повноцінного ринку землі, контролю за ефективністю використання земельних ресурсів, занепадом власного виробництва матеріально-технічних засобів.

На формування та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрної сфери економіки України впливають процеси концентрації капіталу та корпоратизації управління (особливо в останні роки). Відбувається надмірна монополізація галузі та нерівномірні умови конкуренції. Держава не здійснює системного моніторингу за якістю землекористування, контролю за відтворенням земельних ресурсів.

Наразі постає необхідність у формуванні виробничо-ресурсного потенціалу підприємств, визначенні їх оптимальних базових ресурсних пропорцій, створенні умов для розвитку економічно ефективних виробництв, підвищенні конкурентоспроможності продукції, активізації інвестування в реальний сектор економіки, подоланні тенденцій росту, зносу активної частини основних фондів. Ці питання входять в компетенцію задач стратегічного менеджменту. Їх вирішення забезпечить стійкий та ефективний розвиток аграрних підприємств в умовах нестабільного середовища їх функціонування.

Забезпечення стійкості складноорганізованих виробничо-економічних систем, до яких належать суб'єкти аграрного господарювання, реалізується, в першу чергу, через створення компенсаційних організаційно-економічних механізмів, що дозволяють адаптувати підприємства до прогнозованих змін умов господарювання. Основними інструментами такої адаптації служать перерозподіл ресурсів і коригування ресурсних пропорцій, які відбуваються у межах концепції тактичного управління ресурсами і стратегічного управління формуванням та розвитком виробничо-ресурсного потенціалу господарюючих суб'єктів аграрної сфери.

При цьому у стратегічному управлінні удосконалення відтворення виробничо-ресурсного потенціалу доцільно застосовувати комплексний підхід, який має включати програмно-цільовий, процесний, функціональний, ситуаційний підхід. Також їх пропонується посилити заходами сталого розвитку сільських територій з урахуванням рівня їх депресивності та направлених на підвищення рівня і якості життєдіяльності сільського населення, досягнення екологічної безпеки сільськогосподарського виробництва.

Теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з підвищенням ефективності стратегічного управління процесами формування та використання виробничо-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, необхідність актуалізації методологічних і методичних підходів до його оцінки в умовах нестабільного середовища функціонування, посилення конкуренції на аграрних ринках, низький рівень інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень із стабілізації та сталого розвитку підприємств аграрної сфери зумовили актуальність теми і вибір наукового напряму дисертаційного дослідження.

Питання стратегії розвитку систем господарювання та ресурсокористування різного рівня набули особливої актуальності для економіки України з початком економічних реформ, зміною соціально-економічних орієнтирів і зростанням економічної самостійності господарюючих суб'єктів. Теоретичні та методологічні основи досліджень стратегічних аспектів розвитку аграрних підприємств представлені в працях представників західної економічної школи І. Ансоффа, С. Боумена, У. Кінга, Р. Коха, А. Лестера, М. Портера та ін.

Значний внесок у розробку теорії та методології ресурсних стратегій розвитку українських підприємств, зокрема підприємств аграрної сфери, внесли О. Бородіна, О. Варченко, А. Даниленко, І. Лукінов, І. Кириленко, О. Котікова, М. Малік, Л. Мармуль, П. Саблук, Н. Сіренко, В. Шобанін, О. Шобаніна, І. Червен, Г. Черевко та ін. Дослідженню проблем функціонування агроформувань як соціально-економічних аграрних систем в умовах нестабільного зовнішнього середовища присвячені роботи В. Гейця, І. Гончаренко, О. Гудзинського, О. Єрмакова, Л. Катан, С. Кваші, І. Кіщак, А. Ключник, В. Лагодієнка, Ю. Лупенка, М. Сахацького, О. Чирви та ін.

Вирішенню питань оцінки ресурсного потенціалу аграрних формувань і підвищенню ефективності використання їх ресурсів, відтворення виробничо-ресурсного потенціалу присвячені дослідження І. Баневої, П. Борщевського, О. Вишневської, М. Гладія, Б. Данилишина, С. Дорогунцова, О. Ульянченка, М. Федорова, М. Хвесика, О. Царенка та ін. Питання оптимального розподілу та використання ресурсів й інформаційного забезпечення процесів стратегічного управління формуванням виробничо-ресурсного потенціалу знайшли відображення в роботах М. Безкровного, В. Клочана, Т. Кальної-Дубенюк та ін.

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень стратегічних і тактичних аспектів відтворення ресурсної бази аграрних підприємств,

концепції управління процесами сталого розвитку і оптимального використання виробничо-ресурсного потенціалу в умовах нестабільного зовнішнього середовища та нерівномірності ресурсного забезпечення поки що так і не створено.

У теоретичному плані потребують уточнення економічні категорії «ресурсний» і «виробничо-ресурсний потенціал» аграрних підприємств. У методологічному відношенні потрібні нові методи їх оцінки, моделі здійснення, адаптовані до умов ринкової економіки, посилення глобальних впливів на виробничі та ресурсні складові господарювання. Недостатньо розробленими залишаються питання, пов'язані з інформаційним забезпеченням процесів стратегічного управління виробничо-ресурсним потенціалом і інструментарієм прийняття управлінських рішень.

Особлива увага повинна надаватися також виявленню та оцінці взаємозв'язків особливостей відтворення виробничо-ресурсного потенціалу. При цьому необхідно враховувати положення загальної теорії та методології розвитку підприємств як основних об'єктів ресурсокористування. Це зумовило вибір теми, формулювання мети, постановку завдань, результати та новизну дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження пов'язана з тематикою науково-дослідних робіт Білоцерківського національного аграрного університету «Формування механізму ефективного ресурсозабезпечення аграрного сектора економіки в контексті інтеграції в світовий економічний простір» (номер державної реєстрації 0112U001441).

У її межах автором обґрунтовані теоретичні положення формування, раціонального використання та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств на засадах умов невизначеності, розуміння підприємств як складноорганізованих систем, ринкових ресурсних стратегій управління. Були визначені методологічні підходи щодо оцінки продуктивності та ефективності ресурсокористування. Виявлені особливості, проблеми та тенденції використання виробничих ресурсів, насамперед земельних і матеріально-технічних на рівні малих і середніх підприємств і на цій основі обґрунтовані концептуальні засади відтворення виробничо-ресурсного потенціалу на перспективу.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних та методологічних засад, практичних рекомендацій щодо управління формуванням та використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Для досягнення визначеної мети були поставлені та вирішені наступні важливі задачі:

- розвинути змістовне наповнення поняття «виробничо-ресурсний потенціал аграрних підприємств» та визначити його структурні компоненти;
- виокремити фактори впливу на формування і використання виробничо-ресурсного потенціалу;
- узагальнити теоретичні аспекти стратегічного управління

формуванням і використанням виробничо-ресурсного потенціалу;

- сформувати методологічні підходи щодо управління формуванням і використанням виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств;
- ідентифікувати та систематизувати методи управління формуванням і використанням виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств;
- опрацювати методiku оцінки використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств;
- здійснити оцінку продуктивності й ефективності використання земельних ресурсів;
- розкрити особливості матеріально-технічного забезпечення та розвитку трудових ресурсів аграрних підприємств;
- виявити особливості фінансово-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств;
- дослідити механізм впровадження інновацій у процесі використання та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу;
- виокремити інвестиційні джерела раціонального ресурсокористування;
- розробити моделі та визначити напрями відтворення та удосконалення структури виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств;
- обґрунтувати концептуальні основи державної підтримки сталого та раціонального ресурсокористування у сільськогосподарському виробництві;
- визначити інституційні регулятори відтворення виробничо-ресурсного потенціалу та державні програми ресурсного забезпечення аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси формування та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств в сучасних умовах господарювання та стратегічних напрямів управління ними.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти управління формуванням та використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Методи дослідження. Теоретичні та методологічні засади здійснення дисертаційного дослідження були сформовані на основі сучасних положень, законів та концепцій теоретичної та аграрної економіки, економіки ресурсокористування, економіки підприємств. Насамперед, мова йде про теорії циклів та можливих криз, які супроводжують сучасний економічний розвиток у всіх сферах життєдіяльності, чинники невизначеності середовища господарювання, підприємств як складноорганізованих соціально- та виробничо-економічних систем.

У процесі дослідження були використані нормативно-законодавчі акти міжнародних організацій та Української держави, які регламентують організацію, порядок та рівень ресурсокористування, стосуються економічного зростання та сталого екологічного росту, сучасні загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Зокрема, історичний, діалектичний та абстрактно-логічний методи були використані при

визначенні сутності сучасного виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, особливостей та етапів його формування та використання, ідентифікації основних категорій та чинників. Методи економічної статистики та математичного моделювання застосовувалися для кількісної оцінки стану та динаміки ресурсокористування, його моделювання на перспективу.

SWOT-аналіз та опитування використані при визначенні конкурентних переваг виробничо-ресурсного потенціалу вітчизняного сільськогосподарського виробництва. Найбільше значення при встановленні структурних пропорцій виробничо-ресурсного потенціалу та його трансформацій мав системно-структурний аналіз, а також сільськогосподарське та агрокліматичне районування, групування та ранжування аграрних підприємств за ефективністю ресурсокористування.

Інформаційну основу дослідження склали статистичні та аналітичні матеріали Міністерства аграрної політики і продовольства, Державної служби статистики та їх регіональних підрозділів, дані річної обліково-фінансової звітності аграрних підприємств, особисті спостереження автора, періодичних та інтернет-видань, довідкових видань та оглядів.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних, методологічних, методичних засад та практичних розробок управління формуванням та використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Наукова новизна найважливіших результатів дослідження полягає у наступному:

вперше

- обґрунтовано систему управління формуванням та використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, що базується на таких методологічних підходах, як: системному; програмно-цільовому; проектному; маркетинговому; кібернетичному; гуманістичному; інтеграційному;

- сформовано концептуальні засади формування моделі відтворення і збереження виробничо-ресурсного потенціалу з урахуванням особливостей різних рівнів (макро- (з урахуванням економічних змін і тенденцій структури аграрної економіки), мезо- (з урахуванням особливостей виробничо-ресурсного потенціалу агроландшафтів), мікро- (з урахуванням особливостей, структури і розмірів виробництва аграрних підприємств) управління;

удосконалено:

- теоретичне трактування економічної категорії «виробничо-ресурсний потенціал аграрних підприємств» як єдності ресурсів, що використовуються у господарській діяльності та становлять основу організаційних форм виробництва, його структурні особливості та комплексність в управлінні використанням ними;

- структуру виробничо-ресурсного потенціалу через включення до її складу природно-ресурсного, виробничо-майнового, фінансового, інноваційного та інтелектуального потенціалів;

- теоретичну конструкцію поняття «ефективність виробничо-ресурсного потенціалу» шляхом надання авторського визначення, згідно з яким ефективність виробничо-ресурсного потенціалу - це максимальний обсяг продукції (доданої вартості) з одиниці ресурсів, які за їх спільного використання забезпечують це виробництво за відповідний проміжок часу. У відповідності з цим, важливим елементом дослідження оцінки ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств є вибір головної ознаки (критерію) оцінки ефективності, яка розкриває її сутність. Зміст критерію ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу впливає з необхідності максимізації отримуваних результатів та/або мінімізації виробничих затрат, економії виробничих ресурсів, виходячи із ринкових позицій, наявних конкурентних переваг, стратегії розвитку аграрних підприємств;

дістало подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо стратегічного управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрного підприємства, що передбачає комплекс елементів, у результаті реалізації яких досягається ефективність розвитку. За аналізом середовища функціонування формується ланцюг «місія => цілі (стратегічні, тактичні, оперативні) => рівні управління => структура управління => якість управління => методи управління => оцінка виробничо-ресурсного потенціалу => прогнозування виробничо-ресурсного потенціалу => вибір стратегії та її реалізація»;

- загальнонаукові положення щодо формування організаційно-економічного механізму управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства. Останній слід розуміти як найбільш активний елемент системи управління, основним призначенням якого є постійна ідентифікація ситуації в конкурентному середовищі та забезпечення швидкості реакції на його зміни. У цьому зв'язку організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств розглядається як багатофункціональна і багатокомпонентна система, що складається з комплексу взаємопов'язаних структурних компонентів, які забезпечують ефективність управління;

- пропозиції щодо розвитку заходів державного регулювання фінансового забезпечення процесу відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств через: формування державних органів управління інвестиційними процесами інвестиційної інфраструктури; фінансово-кредитне регулювання; страхування інвестицій; удосконалення законодавства з позицій стимулювання інвестиційної діяльності; моніторинг інвестиційних процесів; інформаційне та консалтингове супроводження проектів; створення бази даних інвестиційних проектів).

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичне, методологічне та методичне значення основних результатів та висновків дисертаційної роботи полягає у можливостях їх використання при проведенні аналогічних досліджень, подальшого розвитку раціонального ресурсокористування на умовах ресурсозбереження та енергоощадності, при

розробці програм державної підтримки відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств з метою сталого розвитку, економічного зростання, досягнення та збереження конкурентних переваг на внутрішньому та світовому аграрних ринках.

Висновки і пропозиції щодо врахування чинників, які впливають на продуктивність виробничо-ресурсного потенціалу та визначають тенденції його відтворення, передані до впровадження у практику господарювання ТОВ ФК «Агро-Лідер-Україна» Білоцерківського району Київської області (довідка № 86 від 29.04.2015 р.), пропозиції щодо використання при формуванні державних програм виробничо-ресурсного потенціалу при створенні бази аграрних підприємств передані для впровадження у практику Всеукраїнській асоціації сільських та селищних рад (довідка №139/015 від 13.05.2015р.). Пропозиції щодо інституційних регуляторів використання та відтворення виробничих ресурсів які позитивно впливають на розвиток ресурсної бази виробництва впроваджені департаментом економічного розвитку і торгівлі Київської обласної державної адміністрації (довідка №03-01-17-777 від 19.06.2015р.), рекомендації щодо удосконалення формування та використання виробничо-ресурсного потенціалу які мають наукове та практичне значення для підвищення ефективності господарської діяльності підприємств аграрного сектору економіки передані до впровадження Білоцерківській районній державній адміністрації Київської області (довідка №06-20/519 від 03.06.2015р.). Пропозиції щодо забезпечення раціонального ресурсокористування, стратегії управління його удосконаленням з використанням існуючих та перспективних інноваційно-інвестиційних джерел, антикризових механізмів господарювання передані до впровадження СФГ «Лад» Білоцерківського району Київської області (довідка №12 від 12.02.2016р.). Окремі положення та висновки роботи впроваджені у навчальну діяльність Білоцерківського національного аграрного університету(довідка № 01-12/15 від 27.01.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є кваліфікованою, самостійно виконаною науковою працею та підсумком багаторічних наукових досліджень, у якій викладено авторський підхід щодо удосконалення формування та використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств. Закінчене дослідження містить особисті наукові здобутки, має наукове й практичне значення, у якому всі результати одержані безпосередньо автором і відображені в наукових працях та апробовані на наукових конференціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі викладені ті ідеї та положення, що є результатом власних розробок і розрахунків. Дисертація не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дослідження. **Апробація результатів дослідження.** Основні положення дослідження знайшли апробацію на: державній науково-практичній конференції «Аграрна наука-виробництву» (м. Біла Церква, 14-15 листопада 2007 р.); державній науково-практичній конференції «Аграрна наука-виробництву» (м. Біла Церква, 12-13 листопада

2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Напрями забезпечення сталого розвитку аграрного сектору» (м. Біла Церква, 16-17 червня 2009 р.); державній науково-практичній конференції «Аграрна наука-виробництво: економічний розвиток АПК в умовах економічної кризи» (м. Біла Церква, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Зелений бізнес: життя заради майбутнього» (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток економіко-екологічної освіти в Україні і в світі» (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Зелений бізнес: життя заради майбутнього»; державній науково-практичній конференції «Проблеми економічного розвитку АПК» (м. Біла Церква, 2012 р.); міжнародному симпозиумі «Практика впровадження зелених технологій: досвід Німеччини» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток економік євро регіонів: макро- та мікрорівні» (м. Київ, 29-30 березня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, фінанси и менеджмент: проблемы и пути развития» (м. Біла Церква 22-23 березня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених, аспірантів і докторантів «Наукові пошуки молоді у третьому тисячолітті» (м. Біла Церква 16-17 травня 2013 р.); Международной научно-практической конференции «Современная наука: проблемы, прогнозы и решения» (г. Тбилиси, 27 марта 2014 г.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 33 наукових праці, із них: 2- монографії (1- з яких одноосібна); 22 статті у наукових фахових виданнях України (6 з яких у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз), 1 публікація у науковому періодичному виданні іншої держави, яка включена до міжнародних наукометричних баз, 1 препринт та 7 публікацій у матеріалах і тезах конференцій. Загальний обсяг публікацій – 40,3 авт.арк.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 411 сторінок, у тому числі 362 сторінки основного тексту, який включає 25 таблиць та 52 рисунка. Список використаних джерел налічує 376 найменувань. У роботі вміщено 5 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, задачі, предмет, об'єкт і методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення, апробацію та висвітлення в публікаціях одержаних результатів.

У першому розділі «**Теоретичні засади управління формуванням та використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств**» представлено результати дослідження сутності виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, визначені його структурні компоненти, досліджено фактори та теоретичні аспекти

стратегічного управління формуванням і використанням виробничо-ресурсного потенціалу.

Під виробничо-ресурсним потенціалом варто розуміти єдність ресурсів, що використовуються у господарській діяльності та становлять основу організаційних форм виробництва, його структурні особливості та комплексність в управлінні використанням ними. Через показники їх використання і масштаби залучення у виробництво визначаються зв'язки між окремими виробничими системами і підсистемами виробництва і споживання продукції.

Основними структурними компонентами виробничо-ресурсного потенціалу є (рис.1):

- природно-ресурсний – сукупність запасів усіх природних компонентів, а саме мінерально-сировинних, водних, земельних, лісових, повітряних, кліматичних умов на конкретній території на встановлену дату;

- виробничо-майновий – здатність наявних реальних активів забезпечити ефективне функціонування й виробничу їх діяльність. Великий вплив на результати діяльності аграрних підприємств має структура основних виробничих фондів;

- фінансовий потенціал – включає наявність всіх фінансових ресурсів й інвестиційних можливостей, які належать підприємству. Фінансові ресурси представляють грошові доходи й надходження, що перебувають у розпорядженні підприємства й, призначені для виконання фінансових зобов'язань перед державою, кредитною системою, постачальниками, страховими органами, іншими підприємствами й фізичними особами, працівниками підприємства й здійснення витрат на розвиток господарської діяльності;

- інтелектуальний потенціал – сукупність інтелектуальних здібностей працівників, зокрема знань, умінь, інформації, цінностей, навиків та інше і можливостей їх розкриття, розвитку і використання на підприємстві. Інтелектуальний потенціал підприємства включає дві складові: творчий потенціал та професійно-кваліфікаційний потенціал;

- інноваційний потенціал – являє собою сукупність інноваційних ресурсів, які перебувають у взаємозв'язку, та процедур, які створюють необхідні умови для оптимального використання цих ресурсів з метою досягнення відповідних орієнтирів інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства в цілому;

- земельні ресурси – мають низку специфічних особливостей, які суттєво відрізняють її від інших засобів виробництва і значно впливають на економіку аграрних підприємств;

- трудові ресурси – кількість працівників, які зайняті на підприємстві, та ті, які входять до його складу за допоміжною та основною діяльністю. Високоякісна підготовка, перепідготовка персоналу, що сприяє широкому спектру його навичок та практичних умінь, є важливим фактором ефективної діяльності аграрних формувань;

- матеріально-технічні ресурси – це ресурси в натуральній формі, які використовуються у господарській діяльності сільськогосподарських підприємств. До їх складу належать основні засоби та частина оборотних засобів;

- нематеріальні ресурси – це ресурси, які не має матеріально речової структури. Вони безтілесні, недотичні, непомітні. Крім того, нематеріальні ресурси подібно до основних виробничих засобів можуть використовуватися тривалий час, не втрачаючи при цьому своєї споживної вартості;

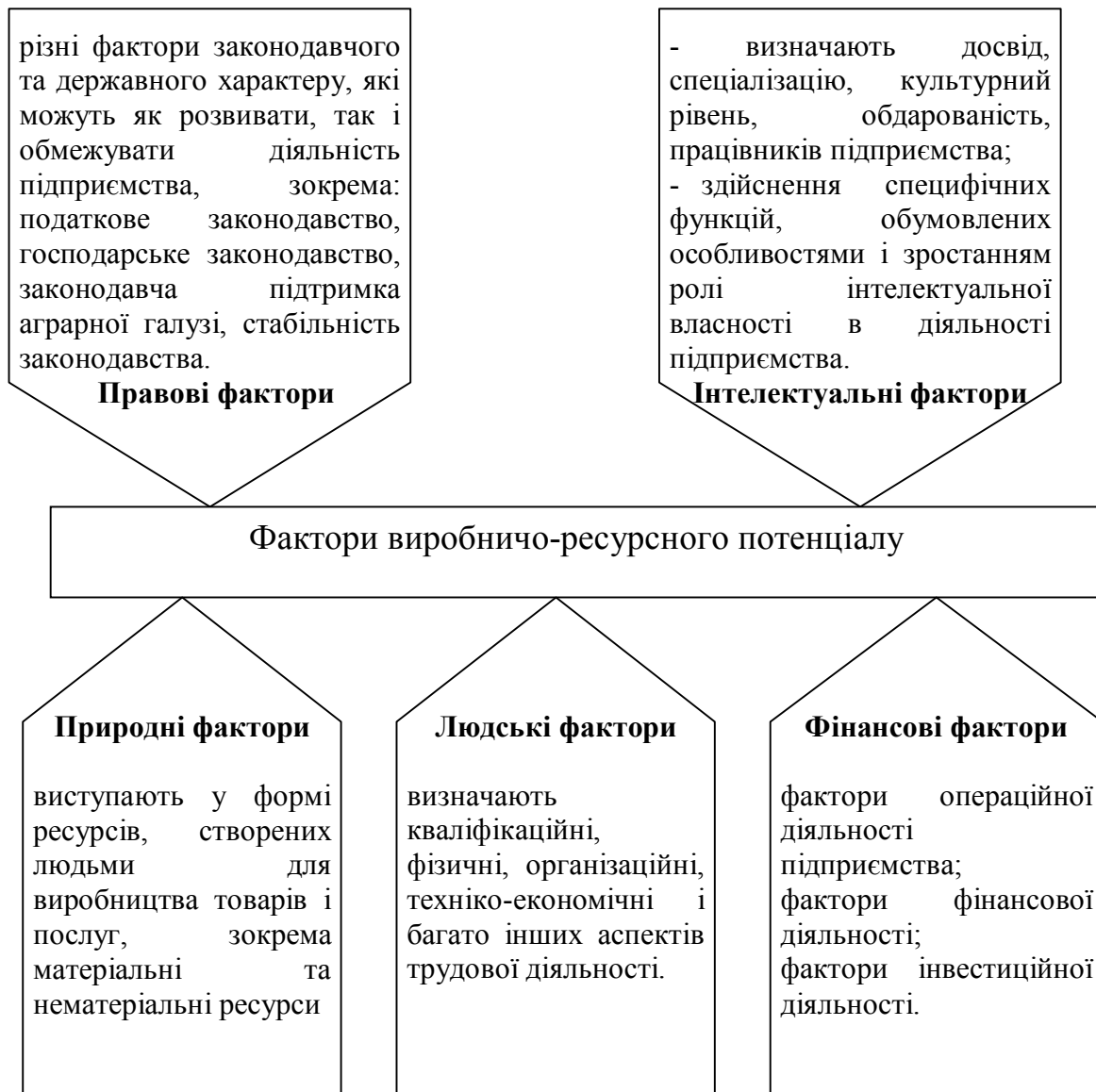
- фінансово-інвестиційні ресурси аграрних підприємств – це сукупність грошових надходжень та прибутків, які є в їх розпорядженні для здійснення та виконання фінансових зобов'язань.

Рисунок 1 – Структурні компонентами виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Варто зазначити, що структурні компоненти виробничо-ресурсного потенціалу для кожного суб'єкта господарювання агросфери є індивідуальними, виходячи із специфіки галузі, у якій він функціонує, рівня економічного розвитку, стану потенціалу розвитку, вибраної стратегії подальшого розвитку.

Після проведеного нами дослідження, факторів формування виробничо-ресурсного потенціалу визначено, що найбільш важливими є: людські, інтелектуальні, природні, фінансові та правові фактори (рис. 2).

Рисунок 2 – Фактори, що впливають на формування виробничо-ресурсного потенціалу

При цьому, на нашу думку, головну роль в формуванні виробничо-ресурсного потенціалу відіграють людські фактори з властивою їм інтелектуальною здатністю поєднувати потрібним чином фактори виробництва.

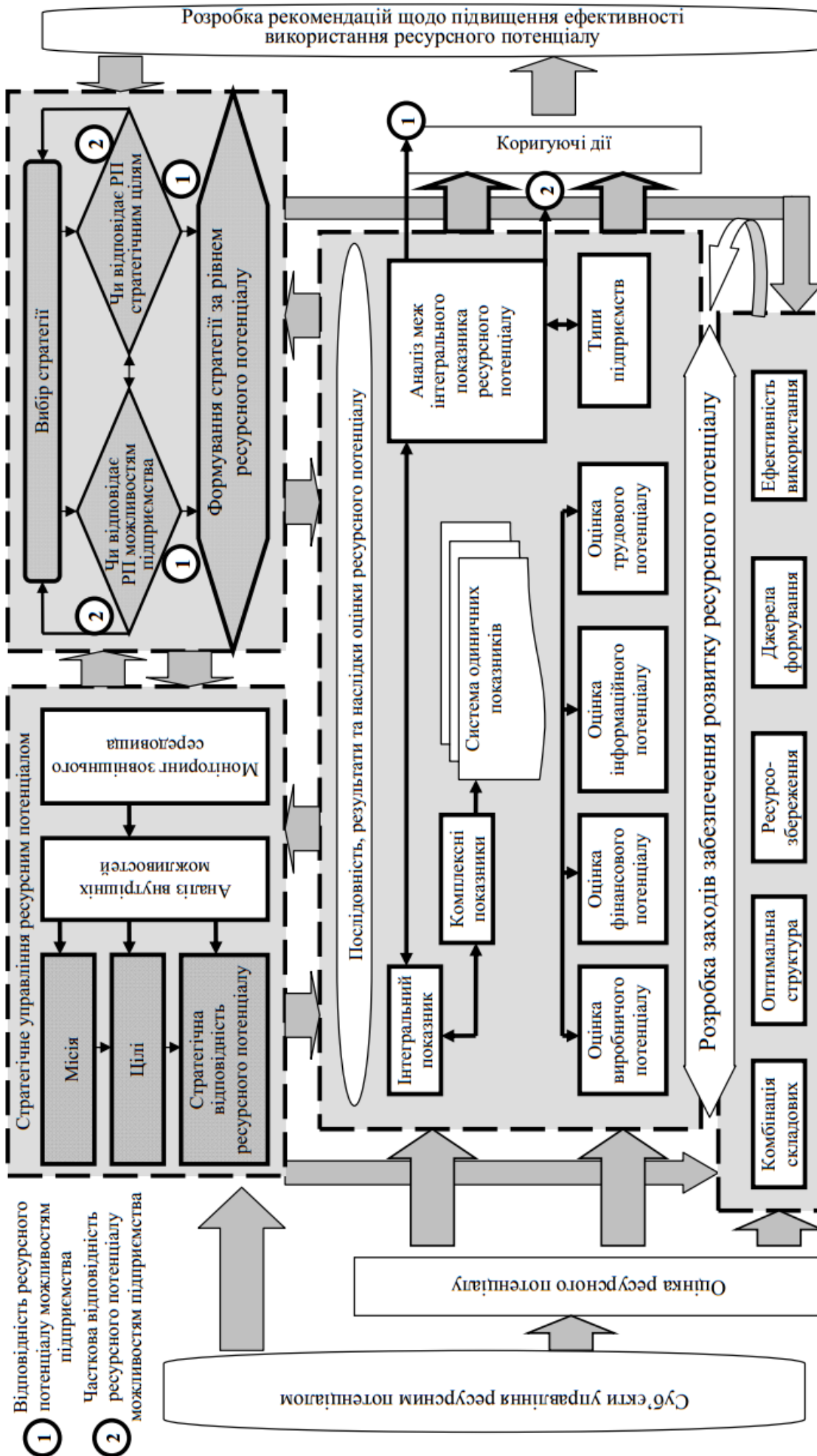
Концептуальна схема стратегічного управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрного підприємства передбачає комплекс елементів, у результаті реалізації яких досягається ефективність розвитку. За аналізом середовища функціонування формується ланцюг «місія => цілі (стратегічні, тактичні, оперативні) => рівні управління => структура управління => якість управління => методи управління => оцінка виробничо-ресурсного потенціалу => прогнозування виробничо-ресурсного потенціалу => вибір стратегії та її реалізація». Дотримання такої послідовності дій дозволить будь-якому аграрному підприємству через розвиток зберегти і зміцнити позиції на ринку.

Вважаємо, що процес управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств складається з наступних складових: суб'єкти та об'єкти управління; мета управління; організаційно-економічний механізм управління. Суб'єктами управління виробничо-ресурсним потенціалом є менеджмент конкретного підприємства. Об'єктами управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств є джерела його формування, вартісна характеристика, структура, комбінація ресурсів, технології ресурсозбереження та ефективність використання ресурсного потенціалу, що визначається його оцінкою. Основною метою управління ресурсним виробничо-потенціалом – зміцнення конкурентних позицій та переваг підприємства і, як наслідок, приріст обсягів виробництва, прибутків, рентабельності для забезпечення подальшого зростання, дохідності й конкурентоспроможності.

Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом аграрного підприємства слід розглядати як найбільш активний елемент системи управління, основним призначенням якого є постійна ідентифікація ситуації в конкурентному середовищі та забезпечення швидкості реакції на його зміни. У цьому зв'язку організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств розглядається як багатофункціональна і багатокомпонентна система, що складається з комплексу взаємопов'язаних структурних компонентів, які забезпечують ефективність управління (рис. 3).

Структура організаційно-економічного механізму управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрного підприємства за нашим підходом є комплексом компонентів, а саме: суб'єкти та об'єкти управління; послідовність етапів впровадження та використання стратегічного управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрного підприємства; завдання стратегічного управління виробничо-ресурсним потенціалом; оцінка виробничо-ресурсного потенціалу: послідовність, результати та наслідки; розробка заходів забезпечення розвитку виробничо-ресурсного потенціалу; аналіз меж інтегральних показників якості або рівня виробничо-ресурсного потенціалу; коригувальні дії у разі часткової відповідності виробничо-ресурсного потенціалу вимогам сталого та конкурентоспроможного розвитку.

Рисунок 3 – Організаційно-економічний механізм стратегічного управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємства

У другому розділі «**Методологічні засади управління формування і використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств**» досліджено методологічні підходи, методи управління та методика оцінки формування і використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Ефективність і якість управлінського рішення щодо формування і використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств визначається, насамперед, обґрунтуванням методології прийняття рішення. Аналіз теорії та практики управління дозволяє виявити необхідність і можливість застосування багатьох наукових підходів, найбільш поширеними з яких є: системний підхід; програмно-цільовий підхід; проектний підхід; маркетинговий підхід; кібернетичний підхід; гуманістичний підхід; інтеграційний підхід.

Методи управління – це сукупність способів і прийомів впливу на колектив працівників та окремих виконавців з метою досягнення встановлених цілей. За їх допомогою орган управління впливає на окремих працівників і підприємство у цілому. За змістом методи управління ідентифікуються з основними функціями управління: плануванням, організуванням, мотивуванням, контролюванням та регулюванням. Відповідно до цього нами виділено наступні групи методів управління: економічні, організаційно-розпорядчі (адміністративні), соціально-психологічні, правові ідеологічні та технологічні. Між ними існує тісний зв'язок і взаємозумовленість.

Економічні методи управління ґрунтуються на дії економічних факторів ринкової економіки. До економічних методів управління належать стратегічне і поточне планування господарської діяльності організацій, економічне стимулювання і матеріальна відповідальність, повний комерційний розрахунок, ціноутворення, кредитування і податкова політика.

Адміністративні методи управління представляють собою сукупність засобів адміністративного впливу (на відносини працівників у виробництві). Здійснення цих методів гарантується діючою системою державних законів і нормативних актів. Адміністративні методи припускають організаційний і розпорядчий впливи.

Соціальні методи управління за змістом і цільовою спрямованістю і відображенням об'єктивних соціальних зв'язків і стосунків усередині трудових колективів і між ними. Вони забезпечують формування і розвиток трудових колективів шляхом управління свідомістю і поведінкою людей через фактори їхньої діяльності. Такими факторами є потреби, інтереси, мотиви, ідеали, цілі, нахили. Залежно від цього соціальні методи управління поділяють на наступні групи: методи управління соціально-масовими процесами; методи управління групами; методи управління групами і процесами; методи соціального нормування і методи соціальної профілактики; методи соціального регулювання; методи рольових змін. Об'єктом психологічних методів управління на рівні організації (підприємства) є індивід, а метою - управління психічною діяльністю

особистості кожного працівника для раціонального регулювання його поведінки і можливих стосунків у трудовому колективі, створення на цій основі в трудовому колективі оптимального морально-психологічного клімату, який сприяє активізації діяльності працівників.

Управління сучасним виробництвом здійснюється на основі правових норм, які представляють собою правила поведінки, встановлені державою. Правове регулювання суспільного виробництва здійснюється на основі методів правової регламентації (у вигляді видання державних указів, законів, постанов, інструкцій і других нормативних актів) і конкретних розпорядчо-правових актів (затвердження проекту реконструкції, призначення на посаду тощо).

Під ефективністю виробничо-ресурсного потенціалу розуміється максимальний обсяг продукції (доданої вартості) з одиниці ресурсів, які за їх спільного використання забезпечують це виробництво за відповідний проміжок часу. У відповідності з цим, важливим елементом дослідження оцінки ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств є вибір головної ознаки (критерію) оцінки ефективності, яка розкриває її сутність. Зміст критерію ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу впливає з необхідності максимізації отримуваних результатів та/або мінімізації виробничих затрат, економії виробничих ресурсів, виходячи із ринкових позицій, наявних конкурентних переваг, стратегії розвитку аграрних підприємств.

На нашу думку, при проведенні оцінки виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, слід враховувати не тільки витрати і доходи отримані в результаті використання засобів виробництва, але й їх збереженість та можливість відтворення. Показники ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу в цілому та його окремих складових частин широко використовуються для оцінки ефективності функціонування будь-якого аграрного підприємства, ефективності його господарської діяльності, ефективності маркетингової, екологічної, соціальної, стратегічної діяльності та ін. За різних варіантів формування виробничо-ресурсного потенціалу і організаційних форм виробництва економічний ефект також буде різним. Вважаємо, що для оцінки виробничо-ресурсного потенціалу підприємств, зокрема аграрних, слід використовувати систему показників оцінки ефективності функціонування підприємства, ефективності (його господарської, маркетингової, екологічної, соціальної, стратегічної діяльності та ін.).

Для оцінки ефективності виробництва в цілому, насамперед, ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу, необхідно проаналізувати сучасний стан, структуру та забезпеченість підприємства всіма видами ресурсів. Такий аналіз дозволяє побачити структуру процесів ресурсокористування, аграрного виробництва та відтворення загалом, розчленувати їх як економічне явище на окремі складові частини і отримати за рахунок абстрагування найбільш детальне уявлення про динаміку, проблеми, тенденції складників ресурсокористування.

Основним узагальнюючим показником, за рахунок якого оцінюють ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу, вважається обсяги виробництва аграрної продукції та надання послуг. Він є основою для розрахунку інших показників результативності діяльності аграрних підприємств. Зокрема, це ресурсовіддача, яка вказує на отриманий обсяг виробництва у розрахунку на 1 грн вкладених ресурсів та капіталовіддача (капіталомісткість), що показує вартість виробленої продукції у розрахунку на 1 грн вкладеного основного та оборотного капіталу.

У третьому розділі «**Аналіз формування та використання основних складових виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств**» представлено результати дослідження розвитку аграрних підприємств, їх матеріально-технічного забезпечення, дано оцінку ефективності використання земельних та трудових ресурсів, виявлено особливості фінансово-інвестиційного потенціалу господарюючих суб'єктів аграрного сектора.

Основними землевласниками і землекористувачами є сільськогосподарські підприємства та громадяни, яким надано у власність і користування 36,5 млн. га сільськогосподарських угідь і в тому числі 30,9 млн. га ріллі, що відповідно становить 87,8% і 95,2% загальної площі цих угідь (табл. 1).

Таблиця 1 Загальна земельна площа і розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками і землекористувачами*

Показники	Загальна земельна площа	Сільськогосподарські угіддя	у тому числі		
			рілля	сіножаті	пасовища
Сільськогосподарські підприємства і громадяни	37844	36488	30932	1605	2972
Сільськогосподарські підприємства	21376	20590	19237	410	729
з них:					
державні	1206	1022	845	34	107
недержавні	20170	19568	18392	377	622
Громадяни	16467	15898	11695	1195	2243
Користувачі інших категорій	22511	5088	1544	806	2510
Всього земель	60355	41576	32476	2411	5482

* Розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України, 2014 р.

Земельна площа в користуванні сільськогосподарських підприємств становить 20,6 млн. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 19,2 млн. га ріллі, що відповідно становить 56,4% і 62,2% земель сільськогосподарських підприємств і громадян. Із числа сільськогосподарських підприємств основними землевласниками і землекористувачами є недержавні сільськогосподарські підприємства, які використовують 19,6 млн. га землі

сільськогосподарських угідь, або 95% земель аграрних підприємств.

На кінець 2014 р. основні виробничі засоби сільськогосподарського призначення становили 60,6 млрд. грн., що на 7,0 млрд. грн. більше порівняно з 2011 р. Нині в структурі основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення будівлі, споруди і передавальні пристрої становлять 50,9 %, машини і обладнання – 29,6 %, продуктивна і робоча худоба – 1,7 %, багаторічні насадження – 2,5, транспортні засоби – 15,3 відсотки. Порівняно з 2006 р. зменшилась частка будівель, споруд та передавальних пристроїв. Істотно зменшилась питома вага продуктивної та робочої худоби в зв'язку із зменшенням поголів'я основного стада.

Основним показником, що характеризує продуктивність праці є виробництво валової продукції на 1-го зайнятого працівника у порівняльних цінах. Тому далі приділимо увагу саме цьому показнику на прикладі аграрних підприємств Білоцерківського району Київської області (табл.2).

В районі зареєстровано і працює 160 підприємств, які займаються сільськогосподарським виробництвом, із них: 38-господарські товариства, 3-сільськогосподарсько-виробничі кооперативи, 94-фермерських господарств, 18-приватних підприємств, 5-державних підприємств, 2- інших підприємства.

Окрім вирощування сільськогосподарських культур 25 підприємств району займаються тваринництвом, а саме: 18-господарств утримують велику рогату худобу, з них 17-утримують корів. Вирощуванням свиней займаються 22- господарства та 3-господарства займаються птахівництвом.

Розрахунки таблиці 2 показали, що у 2014 р. порівняно з 2012 р. виробництво валової продукції на 1-го середньооблікового працівника майже по всім аграрним підприємствам Білоцерківського району знизилося.

Але на таких аграрних підприємствах як: ТОВ «Еліта», ТОВ «Мрія», СФГ «Колосок» та ТОВ «Пилицханське» виробництво валової продукції на 1-го середньооблікового працівника зросло, що є свідченням ефективного використання робочої сили на підприємствах.

Нами було визначено рейтинг продуктивності праці аграрних підприємств Білоцерківського району за 2014 р. В його основі лежить величина валової продукції аграрних підприємств району та середньооблікова кількість працюючих на підприємствах. Відповідно до рівня продуктивності праці підприємства району було поділено на чотири групи:

1 група підприємства з високим рівнем продуктивності (більше 400 грн на 1-го середньооблікового працівника) – СТ «Настуся», ПП «Агрокс плюс», ПП «Агро-Приват», ТОВ «Узин-Агроінвест» та СФГ «Колосок»;

2 група підприємства з достатнім рівнем продуктивності праці (від 400 до 300 грн) – ПОП «Раставиця», ПОП «АФ Узинська», ТОВ «Еліта», ТОВ «АгрокомплексУзин», ПП «Караван Т.У.Р», ТДВ «Терезине», ПП «Агро-Потіївка», ТОВ «АФ Інтерагросервіс» та ТОВ «Острійківське»;

Таблиця 2 Продуктивність праці на основних аграрних підприємствах Білоцерківського району, тис. грн

Назва підприємств	Рейтинг 2014 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. у % до 2012 р.
ТОВ АФ «Глушки»	29	202,71	164,12	169,19	83,46
ТОВ АФ «Дім»	39	159,23	124,73	126,34	79,34
ТОВ «Острійківське»	15	384,96	289,12	303,20	78,76
ТОВ «Земля Томилівська»	22	228,3	226,18	217,25	95,16
ТОВ АФ «Матюші»	34	194,81	127,91	144,81	74,34
ТОВА «ім.Котовського»	38	203,64	126,60	128,02	62,87
СВК «Розаліївський»	31	231,75	161,54	164,63	71,04
ТОВ «Фастівка»	40	163,15	127,90	121,75	74,63
ТОВ «АФ «Левада»	41	153,13	100,97	103,68	67,71
СВК ім.Щорса	25	213,11	133,59	175,87	82,53
ПОП «АФ Узинська»	8	380,23	329,38	349,25	91,85
ТОВ АФ «Білоцерківська»	24	257,76	164,20	204,21	79,23
ПрАТ «Маки»	37	172,12	139,37	136,64	79,39
ТДВ «Терезине»	12	426,05	363,01	340,85	80,00
Білоцерківська дослідно-селекційна станція	35	167,91	137,19	139,49	83,07
ДП «ДГ ім.9 січня»	33	181,64	168,21	148,31	81,65
ТОВ «Еліта»	9	262,33	368,40	346,28	132,00
ТОВ АФ «Інтерагросервіс»	14	366,06	405,48	311,33	85,05
ТОВ ФК «Агро-Лідер-Україна»	16	309,17	326,05	299,13	96,75
ПОП «Раставиця»	7	418,3	369,34	385,22	92,09
СВК «Атлантида»	19	315,33	310,56	268,77	85,23
ПОСП «Сидори»	26	238,66	196,55	175,15	73,39
ПОСП «Одісей»	23	214,86	286	204,29	95,08
ТОВ «БІЛагротех»	20	302,15	385,74	257,16	85,11
ТОВ «Узин-Агроінвест»	5	484,08	429,6	462,76	95,59
ПП «Агростар-51»	17	291,03	273,3	272,92	93,78
ПП «Вектор 2008»	18	289,10	267,6	270,50	93,57
ТОВ «Мрія»	32	137,80	139,1	148,89	108,05
ТОВ «АФ «Зодіак-М»	28	178,80	196,53	170,97	95,62
СФГ «Колосок»	6	374,63	466,47	418,99	111,85
ПП «Агро-Приват»	4	522,11	574,82	521,51	99,89
ТОВ «Агрокомплекс»	30	234,61	174,06	168,84	71,97
СТ «Настуся»	2	993,13	942,49	936,10	94,26
ПП «Агрокс плюс»	3	1005,3	1001,8	836,36	83,20
ТОВ «АгрокомплексУзин»	10	360,44	372,36	343,08	95,18
ТОВ «Пилипчанське»	27	142,09	133,45	174,87	123,07
ТОВ «Озерно-Агро»	1	1647,12	1382,4	1424,89	86,51
ПП «Агро-Потіївка»	13	414,60	403,4	323,10	77,93
ТДВ «Василівське»	36	275,51	232,2	138,70	50,34
ПП «Караван Т.У.Р»	11	357,90	325,09	341,67	95,46
ТОВ «Деремезна-Агро»	21	254,47	268,6	234,30	92,07

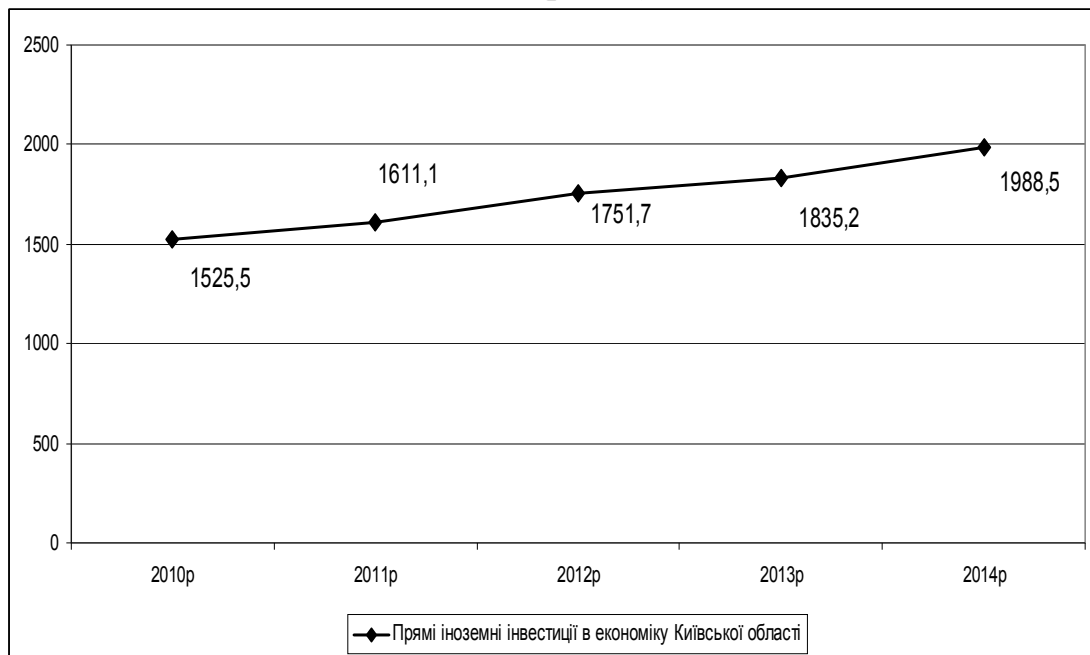
3 група підприємства з невисоким рівнем продуктивності праці (від 300 до 200 грн) – ТОВ ФК «Агро-Лідер-Україна» ПП «Агростар-51», ПП «Вектор 2008», СВК «Атлантида», ТОВ «БІЛагротех», ТОВ «Деремезна-Агро» ТОВ «Земля Томилівська», ПОСП «Одісей», ТОВ АФ «Білоцерківська»;

4 група підприємства з низьким рівнем продуктивності праці (від 200 до 100 грн) – СВК ім. Щорса, ПОСП «Сидори», ТОВ «Пилипчанське», ТОВ «АФ «Зодіак-М», ТОВ АФ «Глушки», ТОВ «Агрокомплекс», СВК «Розаліївський», ТОВ «Мрія», ДП «ДГ ім.9 січня», ТОВ АФ «Матюші», Білоцерківса дослідно-селекційна станція, ТДВ «Василівське», ПрАТ «Маки», ТОО «ім. Котовського», ТОВ АФ «Дім», ТОВ «Фастівка», ТОВ «АФ «Левада».

Протягом багатьох років агропромислове виробництво Київської області залишається однією з інвестиційно-привабливих сфер економіки не тільки для вітчизняних, а й зарубіжних інвесторів, зокрема у контексті загострення проблеми продовольчої безпеки у світі, проте більшою мірою залежить від правильно побудованої системи інвестиційного забезпечення та ефективного використання інвестиційних ресурсів.

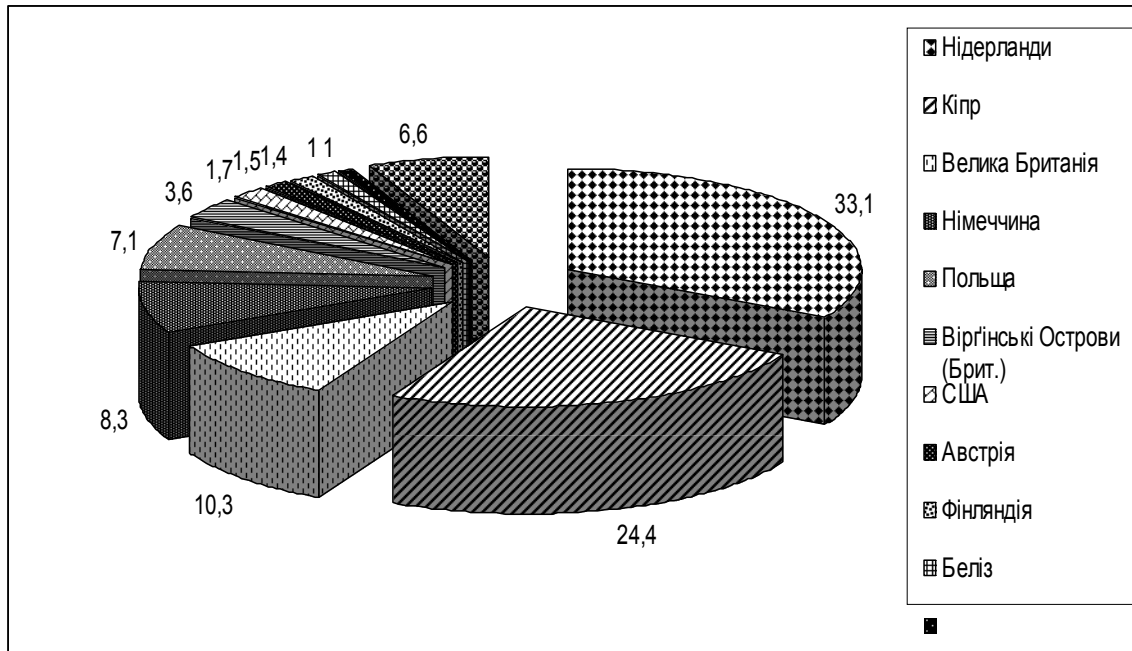
Проведені дослідження засвідчили, що за досліджуваний період 2010-2014рр. позитивно є тенденція нарощування обсягів іноземних інвестицій в економіку області. Так у структурі капітальних інвестицій за джерелами фінансування, 2014 р. питома вага коштів іноземних інвесторів зросла 11 в.п. і склала 22,0% від загального обсягу.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Київської області має тенденцію до збільшення (рис. 4).

Рисунок 4 – Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку Київської області, млн дол. США

Інвестиції надійшли з 63 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припало понад 90% загального обсягу прямих іноземних інвестицій, входять: Нідерланди – 545,7 млн дол., Кіпр – 402,5 млн дол., Велика Британія – 169,6 млн дол., Німеччина – 136,6 млн дол., Польща – 116,5 млн дол., Віргінські Острови (Брит.) – 90 млн дол., Австрія – 42 млн дол., США – 35,1 млн дол. та Швеція – 18,3 млдол. США (рис.5).

Рисунок 5 – Структура прямих іноземних інвестицій з країн світу в економіці Київської області у 2014р., %

У регіональній структурі прямих іноземних інвестицій в економіку області найбільша частка припадала на Броварський – 27,2%, Києво-Святошинський – 9,8%, Миронівський – 6,8%, Бориспільський – 6,3%, Вишгородський – 3,6%, Сквирський – 3,4% райони та міста Бровари – 10,3%, Бориспіль – 7,8%, Обухів – 5,2 відсотки.

За рахунок іноземних джерел фінансування в Київській області було реалізовано у 2014 р. деякі інвестиційні проекти в аграрному секторі:

- ТОВ «Агрохолдинг», Україна (селище Гостомель, Ірпінська міська рада) – відкриття нової виробничої лінії глибокої обробки овочів потужністю 30 тонн готової продукції на добу (20 млн грн, 100 нових робочих місць);

- ТОВ «Белла-Центр», Україна (м.Березань) – відкриття виробничо-складського комплексу для зберігання товарів (60 млн грн, 50 нових робочих місць);

- СП ТОВ «Нива Переяславщини», Україна (с.Паришків Баришівського району) – відкриття свинокомплексу на 30 тис. голів з відповідною інфраструктурою (125 млн грн, 30 нових робочих місць);

- ТОВ «ЛНК», США (с.Підгірці Обухівського району) – запуск в експлуатацію другої черги електростанції на біогазі полігону твердих побутових відходів №5 (20 млн грн);

- ТОВ «Елеватор «Успіх Рокитне» (м.Рокитне) – введення в експлуатацію елеватора (80 млн грн, 50 нових робочих місць).

У четвертому розділі «Стратегічні напрями управління розвитком виробничо-ресурсного потенціалу та його відтворенням в аграрних підприємствах» обґрунтований механізм впровадження інновацій у процеси розвитку виробничо-ресурсного потенціалу, визначені інвестиційні джерела раціонального ресурсокористування, розроблена модель та визначені напрями управління відтворенням та удосконаленням структури виробничо-ресурсного потенціалу.

Визначено, що управління інноваційною діяльністю агроформувань полягає в тому, що сукупність операцій і процедур впливу керуючої підсистеми на керовану здійснюється в межах організаційно-економічних структур, в яких організаційно-економічний механізм управління є складним і багатоаспектним утворенням. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю має охоплювати й сферу управлінської діяльності, безпосередньо пов'язану з використанням конкретних системних елементів і важелів управління: інноваційно-інвестиційного проектування, індикативного планування; маркетингових і ресурсних стратегій та ін. Структуру інвестиційно-інноваційного механізму формування виробничо-ресурсного потенціалу наведено в табл. 3.

Таблиця 3 Структура інвестиційно-інноваційного механізму формування виробничо-ресурсного потенціалу

Структурний аспект	Змістовний аспект	
	Організаційна складова	Економічна складова
Зовнішні елементи (державний рівень)	<i>Вищі органи державного управління:</i> міністерства; комітети; комісії та ін.	Податкові відносини
		Митні відносини
	<i>Суспільні організації:</i> спілка підприємців; торгово-промислова палата; інноваційні спілки та ін.	Комерційні стосунки: партнерські; конкурентні
		Цінові відносини.
<i>Інфраструктура інноваційного ринку:</i> наукове забезпечення; консультаційне та бухгалтерське забезпечення; кадрове забезпечення; матеріально-технічне забезпечення; інформаційне і страхове забезпечення	Фінансово-кредитні відносини: інвестиційні; позиково-кредитні; лізингові; заставні; бюджетні та ін.	
	Політико-правові відносини	
Внутрішні елементи (господарський рівень)	Організаційно-правові форми інноваторів і споживачів інноваційної продукції	Планування
	Внутріфірмові структури управління інноваторів і споживачів інноваційної продукції	Економічні відносини між постачальниками, споживачами інноваційної продукції та адміністративними органами району
	Районна структура управління інноваційною діяльністю	Економічні відносини між підприємцями-інноваторами та найманим персоналом

Нами розроблений механізм управління інвестиційними потоками підприємств аграрного сектора, який представлено на рис. 6.

Рисунок 6 – Механізм управління інвестиційними процесами діяльності аграрних підприємств

Економічна ефективність суб'єктів господарювання залежить від рівня забезпеченості підприємств земельними, матеріальними, трудовими, фінансовими ресурсами, їх раціональним співвідношенням та використанням у процесі господарської діяльності. Останнє можна досягти шляхом побудови оптимізаційної моделі на основі, по-перше, наявних обсягів виробничих ресурсів підприємства, по-друге, результатів оптимізації, по-третє, обрання найбільш ефективних видів господарської діяльності.

Дослідженнями підтверджено, що підвищення рівня дохідності аграрних підприємств можливе за оптимального розподілу виробничо-ресурсного потенціалу. Для вирішення вказаного завдання запропоновано економіко-математичну модель, результатом виконання якої є оптимізація використання обмежених виробничих ресурсів аграрних товаровиробників (табл.4).

Модель містить обмеження щодо виробництва кормових культур, а саме – пшениці – не менше 1400 ц, ячменю – 1150 ц та обмеження по площі посіву зернових. Отриманий результат показує (табл. 3), що максимального доходу обсягом 4734041 грн при фактичному рівні 3779796 грн можна досягти шляхом виробництва пшениці (x1), ячменю (x3), вівса (x4), вівса (x4), гречки (x5), яловичини(x6), свинини (x7) та молока (x8) у кількості відповідно 1400 ц, 1150 ц, 280,2 ц, 3778,4 ц, 176,5 ц, 351,9 ц та 6000 ц. Вирощувати жито, а також велику рогату худобу недоцільно через низьку ціну реалізації вказаних видів продукції. Найдоцільніше за нашими розрахунками вирощувати гречку (найвища ціна реалізації – 450,6 грн/ц), свинину (2127,27 грн/ц).

Таблиця 4 Результати моделювання оптимізації виробництва продукції у ТОВ ФК «Агро-Лідер-Україна» Білоцерківського району Київської області *

Показники	Результати діяльності	Результат моделювання
Обсяги, ц		
пшениця	4240	1400
жито	3818	0
ячмінь	1166	1150
овес	1032	280
гречка	0	3778
м'ясо ВРХ	516	0
м'ясо свиней	14	385
молоко	5956	6000
Витрати виробничих ресурсів на виробництво продукції, тис. грн	3028	2823
Дохід, тис. грн	3780	4734

Такі ресурси, як оплата праці, паливно-мастильні матеріали, електроенергію, поточний ремонт основних засобів використовуються неефективно. Виявлені резерви (залишки коштів недефіцитних ресурсів) доцільно використати для підвищення економічної ефективності виробництва і підтримання оптимального співвідношення виробничо-ресурсного потенціалу шляхом спрямування їх на закупівлю дефіцитних ресурсів (насіння, корми, мінеральні та органічні добрива). Тому, з метою підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарського підприємства отримане рішення варто скоригувати, здійснивши перерозподіл наявних ресурсів.

Результат моделювання показує, що за вищевказаних умов максимально можливий дохід підприємства становитиме 4,7 млн грн, що на 25% більше порівняно із фактичним. З цього можна зробити висновок, що ефективним буде додаткове вирощування гречки та виробництво свинини. На виробництво сільськогосподарської продукції використано 93,2% фактично наявних виробничих ресурсів. Такий максимальний ефект досягається в разі вирощування пшениці (x_1) у кількості – 1400 ц, ячменю (x_3) – 1150 ц, вівса (x_4) – 280,2 ц, гречки (x_5) – 3778,4 ц, яловичини (x_6) – 176,5 ц, свиней (x_7) – 351,9 ц, молока (x_8) – 6000 центнерів.

Отже, для ТОВ ФК «Агро-Лідер-Україна» Білоцерківського району Київської області ці заходи будуть оптимальними, враховуючи виробництво всіх видів сільськогосподарської продукції, використання наявних виробничих ресурсів, планових витрат на виробництво одиниці кожного виду продукції та ціни її реалізації. Завдяки оптимальному розподілу виробничо-ресурсного потенціалу підприємства та вдосконалення його виробничої стратегії можна створити додаткові робочі місця, збільшити обсяги виробництва молока, яловичини та іншої продукції, ціни на які найближчим часом зростатимуть.

У п'ятому розділі «Державне регулювання та підтримка

формування та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств» досліджено концептуальні основи сталого ресурсокористування у сільськогосподарському виробництві, визначені інституційні регулятори використання та відтворення виробничих ресурсів, пріоритети у державній політиці ресурсного забезпечення аграрних підприємств.

Відповідно до обґрунтованої нами позиції концептуальний підхід знижує активність ситуаційного реагування, де основним пріоритетом є концентрація зусиль і ресурсів для стабілізації аграрної сфери і соціально-економічного розвитку. Концептуальна модель відтворення і збереження виробничо-ресурсного потенціалу аграрної сфери представлена на рис. 7.

Рисунок 7 – Концептуальна модель відтворення і збереження виробничо-ресурсного потенціалу аграрної сфери

В результаті аналізу нами встановлено, що методологічні підходи дослідження теоретичних і практичних аспектів формування та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрної сфери економіки включають у себе такі основні структурні блоки, які складають зміст послідовних його етапів: ідентифікація, узагальнення та уточнення понятійного апарату і напрямів еволюції теорії відтворення факторів виробництва; визначення та оцінка основних складових організаційно-економічного механізму суспільного відтворення аграрних ресурсів; обґрунтування використання складників органічно-економічного механізму управління ресурсокористуванням відповідно до його стану, проблем і тенденцій розвитку; апробація та можливі зміни напрямів і заходів відтворення ресурсів, впровадження результатів у практику господарювання (рис. 8).

Рисунок 8 – Основні етапи реалізації теоретичних і практичних аспектів формування та ефективного відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств

За нашими дослідженнями, соціально-економічну політику держави у сфері відтворення виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств можна представити у вигляді концептуальної моделі (рис. 9).

Рисунок 9 – Концептуальна модель державного регулювання залучення інвестицій у відтворення виробничо-ресурсного потенціалу

Запропонований комплексний методологічний підхід щодо визначення механізму ефективного відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств сприятиме виявленню найбільш вагомих його складових і розробці дієвих заходів їх поліпшення. Це буде сприяти підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва, вирішенню екологічних та соціальних проблем сільських територій.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливої науково-практичної проблеми – обґрунтування концептуальних теоретичних і методологічних засад управління формуванням та використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

1. Під виробничо-ресурсним потенціалом варто розуміти єдність ресурсів, що використовуються у господарській діяльності та становлять основу організаційних форм виробництва, його структурні особливості та комплексність в управлінні використанням ними. Удосконалено структуру виробничо-ресурсного потенціалу через включення до її складу природно-ресурсного, виробничо-майнового, фінансового, інноваційного та інтелектуального потенціалів.

2. На процес управління формування і використання виробничо-ресурсного потенціалу впливають внутрішні та зовнішні фактори. Внутрішні фактори формування виробничо-ресурсного потенціалу визначаються індивідуальними характеристиками підприємств аграрного сектора. До внутрішніх факторів формування виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, на нашу думку, відноситься стратегія підприємства, для реалізації якої і формується виробничо-ресурсний потенціал, досвід і навички робітників, необхідні для реалізації намічених планів, принципи організації та ведення бізнесу, якими керуються на підприємстві, моральні цінності й амбіції керівників, а також загальноприйняті в рамках підприємства цінності та культура. Зовнішні фактори володіють певними обмежувальними або стимулюючими заходами з боку різних державних органів, банків, інвестиційних компаній, суспільних груп, політичних сил тощо, які можна поділити на чотири групи: економічні, соціальні, політико-правові, науково-технічні. Визначені основні фактори впливу на формування виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств (людські, інтелектуальні, природні, фінансові та правові).

3. У дисертації визначені теоретичні положення щодо стратегічного управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрного підприємства, що передбачає комплекс елементів, у результаті реалізації яких досягається ефективність розвитку. За аналізом середовища функціонування формується ланцюг «місія => цілі (стратегічні, тактичні, оперативні) => рівні управління => структура управління => якість управління => методи управління =>

оцінка виробничо-ресурсного потенціалу => прогнозування виробничо-ресурсного потенціалу => вибір стратегії та її реалізація».

4. Обґрунтовано систему управління формуванням та використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, що базується на таких методологічних підходах, як: системному; програмно-цільовому; проектному; маркетинговому; кібернетичному; гуманістичному; інтеграційному. Методи управління - це сукупність способів і прийомів впливу на колектив працівників та окремих виконавців з метою досягнення встановлених цілей. За змістом методи управління ідентифікуються з основними функціями управління: плануванням, організуванням, мотивуванням, контролюванням та регулюванням. Відповідно до цього нами виділено наступні групи методів управління: економічні, організаційно-розпорядчі (адміністративні), соціально-психологічні, правові ідеологічні та технологічні. Між ними існує тісний зв'язок і взаємозумовленість.

5. У роботі наведено авторське визначення поняття «ефективність виробничо-ресурсного потенціалу» шляхом, згідно з яким ефективність виробничо-ресурсного потенціалу - це максимальний обсяг продукції (доданої вартості) з одиниці ресурсів, які за їх спільного використання забезпечують це виробництво за відповідний проміжок часу. У відповідності з цим, важливим елементом дослідження оцінки ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств є вибір головної ознаки (критерію) оцінки ефективності, яка розкриває її сутність. Зміст критерію ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу впливає з необхідності максимізації отримуваних результатів та/або мінімізації виробничих затрат, економії виробничих ресурсів, виходячи із ринкових позицій, наявних конкурентних переваг, стратегії розвитку аграрних підприємств.

6. Ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу можна оцінити обсягом виробництва валової сільськогосподарської продукції на одиницю його сукупного значення або складових елементів. При цьому застосовуються абсолютні (грошові та натуральні) показники, а також відносні, які характеризують інтенсивність ресурсокористування. Зазначимо, що в якості чинників аграрного виробництва сучасна методологія допускає виділення тих же складників ресурсного потенціалу, поділяючи на первинні (земельні, матеріально-технічні, трудові) та вторинні, до яких відносяться усі інші. Проте, на нашу думку, чинниками ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу є умови, в яких воно здійснюється.

7. Основними проблемами відтворення виробничо-ресурсного потенціалу в аграрних підприємствах України є порушення земель, погіршення структури сільськогосподарських угідь, зменшення родючості ґрунтів, зменшення меліоративних впливів на земельні ресурси у цілому. У частині матеріально-технічних ресурсів необхідно вказати на наявність зношених або застарілих зразків сільськогосподарської техніки, повільне їх відновлення, недостатню кількість зразків малої механізації, техніки

передових технологічних укладів, натомість має місце розвиток вторинного ринку технічних засобів, тобто вживаної техніки. Іншою проблемою є недостатня забезпеченість мінеральними та органічними добривами, високопродуктивним садивним матеріалом, новими продуктивними тваринами у тваринницьких підприємствах.

8. Складною проблемою залишається фінансування та інвестиційне забезпечення ресурсозбереження, раціонального та сталого ресурсокористування. У сучасних умовах понад 30% обсягів фінансування приходиться на власні кошти підприємств-замовників, 20-25 % складають кошти з іноземних джерел, до 8% - власні кошти дослідних організацій. Зовсім незначними є частки у фінансуванні позабюджетних фондів, місцевих бюджетів, дотації з держбюджету.

9. Нами було визначено рейтинг продуктивності праці аграрних підприємствах Білоцерківського району за 2014 р. В його основі лежить величина валової продукції аграрних підприємств району та середньооблікова кількість працюючих на підприємствах..

Відповідно до рівня продуктивності праці підприємства району було поділено на чотири групи: *1 група підприємства з високим рівнем продуктивності* (більше 400 грн на 1-го середньооблікового працівника) – СТ «Настуся», ПП «Агрокс плюс», ПП «Агро-Приват», ТОВ «Узин-Агроінвест» та СФГ «Колосок»; *2 група підприємства з достатнім рівнем продуктивності праці* (від 400 до 300 грн) – ПОП «Раставиця», ПОП «АФ Узинська», ТОВ «Еліта», ТОВ «Агрокомплекс «Узин», ПП «Караван Т.У.Р», ТДВ «Терезине», ПП «Агро-Потіївка», ТОВ АФ «Інтерагросервіс» та ТОВ «Острійківське»; *3 група підприємства з невисоким рівнем продуктивності праці* (від 300 до 200 грн) – ТОВ ФК «Агро-Лідер-Україна» ПП «Агростар-51», ПП «Вектор 2008», СВК «Атлантида», ТОВ «БІЛагротех», ТОВ «Деремезна-Агро» ТОВ «Земля Томилівська», ПОСП «Одісей», ТОВ АФ «Білоцерківська»; *4 група підприємства з низьким рівнем продуктивності праці* (від 200 до 100 грн) – СВК ім. Щорса, ПОСП «Сидори», ТОВ «Пилипчанське», ТОВ «АФ «Зодіак-М», ТОВ АФ «Глушки», ТОВ «Агрокомплекс», СВК «Розаліївський», ТОВ «Мрія», ДП «ДГ ім.9 січня», ТОВ АФ «Матюші», Білоцерківса дослідно-селекційна станція, ТДВ «Василівське», ПрАТ «Маки», ТОВА «ім. Котовського», ТОВ АФ «Дім», ТОВ «Фастівка», ТОВ «АФ «Левада».

10. Управління інноваційною діяльністю агроформувань полягає в тому, що сукупність операцій і процедур впливу керуючої підсистеми на керовану здійснюється в межах організаційно-економічних структур, в яких організаційно-економічний механізм управління є складним і багатоаспектним утворенням. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю має охоплювати й сферу управлінської діяльності, безпосередньо пов'язану з використанням конкретних системних елементів і важелів управління: інноваційно-інвестиційного проектування, індикативного планування; маркетингових і ресурсних стратегій та ін. У роботі наведено структуру інвестиційно-інноваційного механізму формування виробничо-ресурсного

потенціалу.

11. Економічна ефективність суб'єктів господарювання залежить від рівня забезпеченості підприємств земельними, матеріальними, трудовими, фінансовими ресурсами, їх раціональним співвідношенням та використанням у процесі господарської діяльності. Останнє можна досягти шляхом побудови оптимізаційної моделі на основі, по-перше, наявних обсягів виробничих ресурсів підприємства, по-друге, результатів оптимізації, по-третє, обрання найбільш ефективних видів господарської діяльності. Для вирішення вказаного завдання запропоновано економіко-математичну модель, результатом виконання якої є оптимізація використання обмежених виробничих ресурсів аграрних товаровиробників. Результат моделювання показує, що за вищевказаних умов максимально можливий дохід ФК «Агро-Лідер-Україна» Білоцерківського району Київської області становитиме 4,7 млн грн, що на 25% більше порівняно із фактичним. З цього можна зробити висновок, що ефективним буде додаткове вирощування гречки та виробництво свинини. На виробництво сільськогосподарської продукції використано 93,2% фактично наявних виробничих ресурсів.

12. Обґрунтовано концептуальні засади формування моделі відтворення і збереження виробничо-ресурсного потенціалу з урахуванням особливостей різних рівнів (макро- (з урахуванням економічних змін і тенденцій структури аграрної економіки), мезо- (з урахуванням особливостей виробничоресурсного потенціалу агроландшафтів), мікро- (з урахуванням особливостей, структури і розмірів виробництва аграрних підприємств) управління.

13. Вагоме значення у системі державного регулювання та підтримки відтворення виробничо-ресурсного потенціалу мають інституційні важелі та регулятори. Вони стосуються регулювання умов та чинників сільськогосподарської діяльності на рівні аграрних підприємств з однієї сторони, і власне формування, використання та відтворення їх виробничо-ресурсного потенціалу – з іншої. Обґрунтовано, що дієвим інструментом державного регулювання та підтримки відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств є державні та регіональні програми прямого та непрямого впливу (виробничі, інноваційно-інвестиційні, навчально-наукові, міжнародного співробітництва). Вони дозволяють акумулювати грошові кошти та інші засоби на пріоритетних або найбільших проблемних напрямках ресурсокористування.

14. Визначені напрями розвитку заходів державного регулювання фінансового забезпечення процесу відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств через: формування державних органів управління інвестиційними процесами інвестиційної інфраструктури; фінансово-кредитне регулювання; страхування інвестицій; удосконалення законодавства з позицій стимулювання інвестиційної діяльності; моніторинг інвестиційних процесів; інформаційне та консалтингове супроводження проектів; створення бази даних інвестиційних проектів).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Гринчук Ю.С. Лізинг в Україні: статистико-економічний аналіз, прогноз, шляхи подальшого розвитку: [монографія] / Ю.С. Гринчук, Г.І. Купалова. – К.: Біла Церква, Вид. ВАТ «Білоцерківська друкарня», 2007. – 237 с. *Особистий внесок: розділ «Теоретико-методологічні основи дослідження лізингу», підрозділ «Фактори впливу на розвиток лізингу та технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств», «Поліпшення державного регулювання лізингової діяльності», «Створення сприятливого економічного середовища для розвитку лізингу».*

2. Гринчук Ю.С. Удосконалення формування та використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств [монографія] / Ю.С. Гринчук. – Біла Церква: 2014. – 390с.

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

3. Гринчук Ю.С. Розвиток лізингу в Україні: Обліково-аналітичні та фінансово-економічні аспекти / Ю.С. Гринчук, Г.І. Купалова // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – Вип. 1. – К., 2007. – С. 120-126. *Особистий внесок: розглянуто фінансово-економічні аспекти розвитку лізингу в Україні.*

4. Гринчук Ю.С. Удосконалення методології економічного аналізу в системі управління / Гринчук Ю.С., Купалова Г.І., Ільєнко А.А. // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – Вип. 7. – К., 2008. – С. 14-19.

Особистий внесок: розкриті методи економічного аналізу, застосування яких доцільне в управлінні.

5. Гринчук Ю.С. Сучасні теоретико-методичні і практичні підходи до управління персоналом сільськогосподарських підприємств / Ю.С. Гринчук, Р.І. Пługатор // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – Вип. 11. – К., 2008. – С. 137-141. *Особистий внесок: розкрито соціально-економічну сутність управління персоналом.*

6. Гринчук Ю.С. Інформаційне забезпечення управління сільськогосподарських підприємствах / Ю.С. Гринчук // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – Вип. 12. – К., 2008. – С. 135-138.

7. Гринчук Ю.С. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління персоналом сільськогосподарських підприємств / Ю.С. Гринчук, Г.І. Купалова // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації : зб. наук. пр. – 2009. – №3. – С. 59-62. *Особистий внесок: виділені класифікаційні ознаки різних видів інформації і поділені на окремі класи.*

8. Гринчук Ю.С. Податковий менеджмент в системі управління підприємством / Ю.С. Гринчук, В.Ю. Гринчук // Облік і фінанси АПК. – 2011. – №3. – С. 125-129.

Особистий внесок: надано пропозиції по удосконаленню корпоративного податкового менеджменту.

9. Гринчук Ю.С. Податкове планування як складова податкового менеджменту / Ю.С. Гринчук, В.Ю. Гринчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 22. – С. 48-51. *Особистий внесок: розглянуті теоретичні і практичні засади податкового планування, яке здійснюється суб'єктом господарювання.*

10. Гринчук Ю.С. Облік і оподаткування фінансового лізингу / Ю.С. Гринчук // Актуальні проблеми економіки. – 2012. - № 9. – С. 208-213. **(включено до міжнародних науково метричних каталогів та баз даних: Thomson Reuters Scientific, SciVerse Scopus, Index Copernicus, EBSCOhost, Ulrich's Periodicals Directory).**

11. Гринчук Ю.С. Формування інноваційних стратегій управління використанням земельно-ресурсного потенціалу аграрного виробництва / Ю.С. Гринчук // Економіка та держава: міжнар. наук.-практ. жур.– 2013.– №7. – С. 31-34.

12. Гринчук Ю.С. Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів / Ю.С. Гринчук // Агросвіт: наук.-практ. жур. – 2013.– № 10. – С. 7-10.

13. Гринчук Ю.С. Особливості складу та структури матеріально-технічних ресурсів аграрного виробництва / Ю.С. Гринчук // Інвестиції – практика та досвід: наук.-практ. жур. – 2013. – №10. – С. 71-75.

14. Гринчук Ю.С. Проблеми та перспективи впровадження системи екологічного менеджменту на вітчизняних підприємствах / Ю.С. Гринчук // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – 2013. – №10. – С. 150-153.

15. Гринчук Ю.С. Організаційно-економічний механізм відтворення виробничих ресурсів у сільському господарстві / Ю.С. Гринчук // Бізнес-навігатор: наук.-вир. жур. – 2013. – №2. – С. 119-123.

16. Гринчук Ю.С. Ефективність виробничої діяльності та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств / Ю.С. Гринчук // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 1 (10). – Полтава: ПДАА. – 2015. – С. 122-129.

17. Гринчук Ю.С. Формування організаційно-економічного механізму відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств / Ю.С. Гринчук // Економічний аналіз : зб. наук. праць – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. – Том 21. – № 2. – С. 245-250 **(включено до міжнародних науково метричних каталогів та баз даних: Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor).**

18. Гринчук Ю.С. Структура виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств та управління її удосконаленням / Ю.С. Гринчук // Науковий вісник ХДУ. – Серія: Економічні науки. – Вип. 15. – Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2015. – С. 48-51.

19. Гринчук Ю.С. Інноваційно-інвестиційна діяльність аграрних підприємств у зв'язку із відтворенням їх виробничо-ресурсного потенціалу / Ю. С. Гринчук // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 2 (11). – Полтава: ПДАА. – 2015. – С. 94-101.

20. Гринчук Ю.С. Чинники формування та системне управління ефективним використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств / Ю.С. Гринчук // Таврійський науковий вісник: наук. жур. – Вип. 94. – Херсон: Грін Д. С., 2015. – С. 3-10.

21. Гринчук Ю.С. Методологічні засади відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств: підходи, принципи, механізми, моделі / Ю.С. Гринчук // Молодий вчений. – 2015. – № 6 (21). Ч. 1. – С. 92-96. **(включено до міжнародних науково метричних каталогів та баз даних: РИНЦ, Scholar Google, ОАІ, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus).**

22. Гринчук Ю.С. Використання та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу агроформувань на нормативних засадах / Ю.С. Гринчук // Економіка і фінанси. – 2015. - № 3. – С. 9-13 **(включено до міжнародних науково метричних каталогів та баз даних: РИНЦ, Index Copernicus International).**

23. Гринчук Ю.С. Strategies and methods of production and resource potential management in agrarian enterprises / Ю.С. Гринчук // Молодий вчений. – 2015. – № 10 (25). – С. 114-120 **(включено до міжнародних науково метричних каталогів та баз даних: РИНЦ, Scholar Google, ОАІ, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus).**

24. Гринчук Ю.С. Rational use and management of production resource potential development of agrarian enterprises / Ю.С. Гринчук // Економіка і фінанси. – 2015.– № 5. – С. 44-53 **(включено до міжнародних науково метричних каталогів та баз даних: РИНЦ, Index Copernicus International).**

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, які включені до міжнародних наукометричних баз:

25. Гринчук Ю.С. Вплив економічних циклів та криз на умови ресурсокористування та господарювання аграрних підприємств / Ю.С. Гринчук // BLACK SEA SCIENTIFIC JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH. – 2014. – №3. – С. 65-68. **(включено до міжнародних науково метричних каталогів та баз даних Directory of Research Journals Indexing, Index Copernicus International, ОАІ, UlrichsWeb, Library.ru, ResearchGate, Google Scholar, EBSCOhost).**

Праці, що додатково відображають результати дисертації:

Препринти:

26. Гринчук Ю.С. Теоретичні засади управління формуванням та використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств/Ю.С. Гринчук// - [Препринт] – Біла Церква, 2016. – 43с.

Матеріали конференцій:

27.Гринчук Ю.С. Соціально-психологічні аспекти здійснення лізингових операцій в підприємствах АПК / Ю.С. Гринчук // Аграрна наука-виробництво: матер. держ. наук.-практ. конф. (Біла Церква, 14-15 лист. 2007 р.). – Біла Церква, 2007. – С. 35.

28.Гринчук Ю.С. Концептуальні засади функціонування екологічного менеджменту в світлі глобального договору ООН та державної економічної політики України / Ю.С. Гринчук // Зелений бізнес: життя заради майбутнього: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7-8 квіт. 2011 р.). – К., 2011. – С. 252-255.

29.Гринчук Ю.С. Облікові аспекти фінансового лізингу / Ю.С. Гринчук // Розвиток економіко-екологічної економіки й освіти в Україні і в світі: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лист. 2011 р.). – К., 2011. – С. 96-98.

30.Гринчук Ю.С. Актуальні проблеми обліку та оподаткування об'єктів фінансового лізингу / Ю.С. Гринчук // Зелений бізнес: життя заради майбутнього: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 5-6 квіт. 2012 р.). – 2012. – С. 337-340.

31.Гринчук Ю.С. Екологічний менеджмент як метод управління виробництвом / Ю.С. Гринчук, В.Ю. Гринчук // Практика впровадження зелених технологій: досвід Німеччини: матер. міжнар. симпозіуму. (Київ, 16-17 травн. 2013 р.). – 2013. – С. 27-29. *Особистий внесок: розглянуті методи управління виробництвом з використанням прийомів екологічного менеджменту.*

32.Гринчук Ю.С. Організаційно-економічні засади формування матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарського виробництва / Ю.С. Гринчук // Розвиток економік євро регіонів: макро- та макрорівні : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 29-30 берез. 2013 р.). – К., 2013. – С. 65-67.

33.Гринчук Ю.С. Організаційно-економічні та виробничо-меліоративні заходи збереження земельних ресурсів в умовах структурних змін / Ю.С. Гринчук // Экономика, финансы и менеджмент: проблемы и пути развития: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Сімферополь, 22-23 берез. 2013 р.). – 2013. – С. 109-111.

АНОТАЦІЯ

Гринчук Ю.С. Управління формуванням та використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств: теорія, методологія, практика. – **Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) – Миколаївський національний аграрний університет, Миколаїв, 2016.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретичних, методологічних, методичних засад та практичних розробок управління формуванням та

використанням виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Досліджено сутність виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, визначені його структурні компоненти, фактори та теоретичні аспекти стратегічного управління формуванням і використанням виробничо-ресурсного потенціалу. Представлено методологічні підходи, методи управління та методика оцінки формування і використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Виявлені особливості розвитку аграрних підприємств, їх матеріально-технічного забезпечення та фінансово-інвестиційного потенціалу господарюючих суб'єктів аграрного сектора, дано оцінку ефективності використання земельних та трудових ресурсів, виявлено особливості.

Обґрунтовано механізм впровадження інновацій у процеси розвитку виробничо-ресурсного потенціалу, визначені інвестиційні джерела раціонального ресурсокористування, розроблена модель та визначені напрями управління відтворенням та удосконаленням структури виробничо-ресурсного потенціалу.

Визначені концептуальні основи сталого ресурсокористування у сільськогосподарському виробництві, інституційні регулятори використання та відтворення виробничих ресурсів, пріоритети у державній політиці ресурсного забезпечення аграрних підприємств.

Ключові слова: аграрні підприємства, виробничо-ресурсний потенціал, структура виробничо-ресурсного потенціалу, стратегічне управління, ефективність виробничо-ресурсного потенціалу, фактори формування виробничо-ресурсного потенціалу.

АННОТАЦІЯ

Гринчук Ю.С. Управление формированием и использованием производственно-ресурсного потенциала аграрных предприятий: теория, методология, практика. – **Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности) – Николаевский национальный аграрный университет, Николаев, 2016.

Диссертация посвящена обоснованию теоретических, методологических, методических принципов и практических разработок управления формированием и использованием производственно-ресурсного потенциала аграрных предприятий.

Исследована сущность производственно-ресурсного потенциала аграрных предприятий, определены его структурные компоненты, факторы и теоретические аспекты стратегического управления формированием и использованием производственно-ресурсного потенциала. Представлено методологические подходы, методы управления и методика оценки формирования и использования производственно-ресурсного потенциала аграрных предприятий.

Вывявлены особенности развития аграрных предприятий, их материально-технического обеспечения и финансово-инвестиционного

потенциала хозяйствующих субъектов аграрного сектора, дано оценку эффективности использования земельных и трудовых ресурсов, выявлено особенности.

Обосновано механизм внедрения инноваций в процессы развития производственно-ресурсного потенциала, определены инвестиционные источники рационального ресурсопользования, разработана модель, и определены направления управления воспроизведением и совершенствованием структуры производственно-ресурсного потенциала.

Определены концептуальные основы устойчивого ресурсопользования в сельскохозяйственном производстве, институциональные регуляторы использования и воспроизведения производственных ресурсов, приоритеты в государственной политике ресурсного обеспечения аграрных предприятий.

Ключевые слова: аграрные предприятия, производственно-ресурсный потенциал, структура производственно-ресурсного потенциала, стратегическое управление, эффективность производственно-ресурсного потенциала, факторы формирования производственно-ресурсного потенциала.

ABSTRACT

Grynychuk Y.S. Management of formation and utilization of production and resource potential of agricultural enterprises: theory, methodology, practice. - **Manuscript.**

The dissertation for the degree of doctor of economic sciences in specialty 08.00.04 - Economics and Management of Enterprises (by economic activities) - Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, 2016.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical, methodological, instructional principles and practical development of management of formation and utilization of production and resource potential of agricultural enterprises.

The essence of production and resource potential of agricultural enterprises has been investigated; its structural components, factors and theoretical aspects of strategic management of formation and utilization of production and resource potential have been defined.

Production and resource potential should be understood as the unity of resources used in economic activity and which are the basis of organizational forms of production, its structural characteristics and complexity in managing of their utilization. The structure of production and resource potential was improved through inclusion of natural resources, asset and production, financial, innovation and intellectual potentials in it. The main factors influencing the formation of production and resource potential of agricultural enterprises (human, intellectual, natural, financial and legal) have been defined.

In the dissertation it has been defined the theoretical provisions on the strategic management of production and resource potential of an agricultural enterprise that provides a set of elements, in realization of which development

efficiency is achieved. By the analysis of operational environment the following chain is formed: «mission» => objectives (strategic, tactical, operational) => management levels => management structure => management quality => management techniques => assessment of production and resource potential => forecasting of production and resource potential => choice of strategy and its implementation».

Methodological approaches, management techniques and evaluation method of formation and utilization of production and resource potential of agricultural enterprises have been presented. The system of management of formation and utilization of production and resource potential of agricultural enterprises has been substantiated. It is based on such methodological approaches as: systematic; target-oriented; project; marketing; cyberspace; humanistic; integration. The following groups of management methods have been defined: economic, organizational/management (administrative), socio-psychological, legal, ideological and technological. There is a close connection and interdependence between them. In this paper the author's definition of the term «efficiency of production and resource potential» is presented by way of which the efficiency of production and resource potential is the maximum output (value added) per unit of resources, which at their common use provide this production in a suitable period of time. Accordingly to this, an important element of assessment research of efficiency of production and resource potential of agricultural enterprises is the choice of the main feature (criterion) efficiency assessment revealing its identity. The content of efficiency utilization criterion of production and resource potential appears from the need to maximize the results obtained and/or minimize production costs, save production resources, based on market positions, available competitive advantages, development strategy of agricultural enterprises.

The main problems of reconstruction of production and resource potential of agricultural enterprises in Ukraine is the soil disturbance, degradation of agricultural lands structure, reducing of soil fertility, reduce of reclamation impacts to land resources in general. In the part concerning material and technical resources it is necessary to indicate the presence of models of agricultural machinery worn out or obsolete, their slow recovery, insufficient number of samples of small-scale mechanization, technique of advanced technological modes, while the development of the secondary market of technical means, so-called used one, takes place. Another problem is the lack of availability of mineral and organic fertilizers, highly planting material, new production animals in the livestock enterprise.

We have determined the productivity rating of agricultural enterprises of Bila Tserkva district for the year 2014. It is based on the value of the gross output of agricultural enterprises of the district and the average number of employees working at the enterprises. According to the productivity level the enterprises of the district were divided into four groups: Group 1 - enterprises with high productivity level (more than 400 UAH per 1 average worker); Group 2 - enterprises with sufficient productivity level (from 400 to 300 UAH); Group 3 - enterprises with small productivity level (from 300 to 200 UAH); Group 4 - enterprises with low productivity level (from 200 to 100 UAH).

The conceptual principles of a model formation of reconstruction and preservation of industrial and resource potential have been substantiated taking into account the peculiarity of different levels (macro- (including economic changes and trends in the structure of agricultural economics), meso- (taking into account the peculiarity of production and resource potential of agricultural landscapes), micro- (including features, structure and scale of production of agricultural enterprises) management.

The directions of state regulation of financial measures to ensure the reconstruction process of production and resource potential of agricultural enterprises through: formation of state government bodies of investment processes management of investment infrastructure; financial and credit management; investment insurance; improvement of legislation from the perspective of investment activity stimulation; monitoring of investment processes; information and consulting support to projects; creation of a database of investment projects) have been defined.

Key words: agricultural enterprises, production and resource potential, production and resource potential structure, strategic management, efficiency of production and resource potential, factors of formation of production and resource potential.

Формат 60x90/16, Ум. др. арк. 2,5.
Підписано до друку 1.06.2016.
Друк офсетний. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 пр. Замовлення 561.

Віддруковано ТОВ «Білоцерківдрук»
09117, м. Біла Церква, бульвар Олександрійський, 22.
тел./факс: 045-63-516-18.